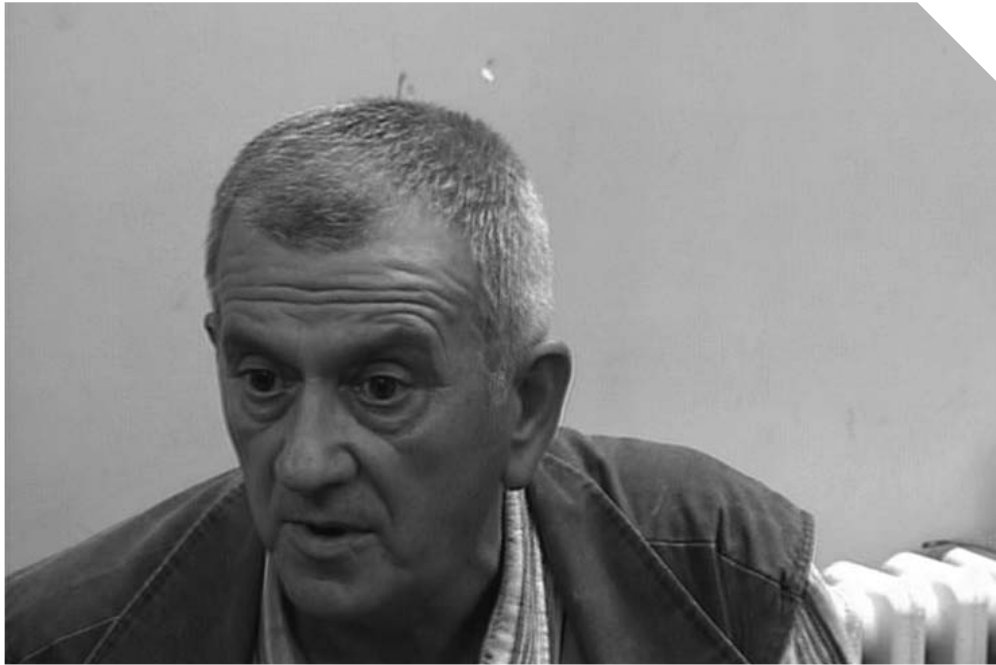

Da ne upropašćujemo ono što smo pravili godinama

JA se sećam kada smo došli sa ratišta 1999. godine, fabrika pumpi „Jastrebac“ je tada radila sa sto godina tradicije. Proizvodili smo pumpe malte ne u svim zemljama sveta, čak i u Nemačkoj i u Engleskoj, izvozili smo svuda. Čak smo proizveli sto pedeset pumpi za nuklearne elektrane, koje se nalaze u Rusiji i u Krškom. Da ta fabrika bude zatvorena i da mi kad se vratimo sa ratišta nemamo gde da radimo, to je nas dodatno istraumljalo, a da gospodin Tadić posle nije temelj u Indiji za novu fabriku pumpi, žalosno je. To samo potvrđuje činjenicu da onu bivšu vlast, a ne znam da li će i ovu tako da interesuje samo Beograd i okolina, a da svi ostali mogu da pomru. Mislim da je to žalosno. Saradnja sa lokalnim samoupravama, bar ovde kod nas u Nišu je nikakva. Iz mnogo razloga, samo njima znanih. Jer, ljudi, mi hoćemo da se organizujemo, i da pričamo, i sve ovo što pričamo je lepo, ali kad bi neko čuo i shvatio nas. Ali, ako mi treba da se organizujemo da rušimo, da lomimo, da pravimo bunt da upropašćujemo ono što smo godinama stvarali, pa mi nismo za to. Mi ne tražimo takav bunt, mi ne tražimo takve razgovore, mi tražimo da nas neko sasluša, da čuje naše probleme i da ih rešavamo mirnim

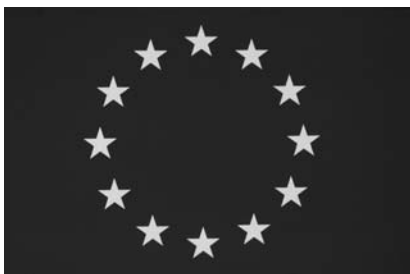
putem. Da ne upropašćujemo ono što smo pravili godinama. Za razliku od ovih koji su rođeni devedesete godine, koji ne znaju da je bivša Jugoslavija i sve ovo što sada rasprodaju kao njihovo, napravljeno na o-ruk! Dobrovoljnim radom, i od naših para.

Miodrag Jovanović, predsednik udruženja boraca ratova 1991-99. godine u Nišu, na okruglom stolu „Posttraumatski stresni poremećaj (PTSP)“, 27. april 2013. godine, Medija centar Niš

Izdavač:
Učitelj neznanica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKD
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica
Štampa:
Fotokopirnica „Student“

National Endowment
for Democracy
Supporting freedom around the world

Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme. Sadržaj ovog štampanog materijala je isključivo odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

za samoobrazovanje

Riiten

n°13-14/2013

društvena pitanja

„Moj savet kao ekonomiste vam je – radite na crno!“

NASLOV ovog uvodnika je izgovorio učesnik jednog od okruglih stolova koje organizujemo u okviru projekta *Imenovati TO ratom* u Beogradu, Leskovcu, Nišu, Kragujevcu, Požegi i Zrenjaninu. Pritom tema okruglog stola čak i nije bio ekonomski položaj veterana, ali su tokom diskusije veterani otvorili životna pitanja koja su im najvažnija – probleme sa kojima se suočavaju pokušavajući da pokrenu ili održe mala preduzeća, poljoprivredna gazdinstva i slične preduzetničke projekte, nakon što su u privatizaciji ostali bez posla. Ekonomska subjektivacija ratnih veterana u Srbiji bila je centralna tema diskusije *Subjektivacija veterana - Šta veterani mogu da doprinesu društvu?* koja je održana 28. novembra prošle godine u Centru za kulturnu dekontaminaciju u okviru projekta *Imenovati TO ratom*. U uvodnom delu diskusije, Milan Medić sa Instituta za ekonomsku demokratiju iz Zagreba je izneo iskustva ekonomskih podsticaja za ratne veterane realizovanih u Hrvatskoj. Transkript njegovog izlaganja objavljujemo u ovom broju. Iskustva iz Hrvatske pokazuju nam da je izlazak iz materijalne i moralne pustoši koju rat ostavlja za sobom težak čak i kada za njega postoji kakva-takva podrška države. Kakve su onda perspektive ekonomske subjektivacije veterana, i ne samo veterana, u državi koja je, kao što sa malo reći lepo primećuje citirani učesnik

našeg okruglog stola, stavila preduzetništvo van zakona? „Šta veterani mogu da doprinesu društvu je ustvari pitanje u kakvo društvo smo se vratili iz rata“, reči su Dragana Bojića iz udruženja ratnih vojnih invalida Kragujevca, izgovorene na diskusiji organizovanoj u njegovom gradu septembra ove godine. Pitanje šta država treba da uradi za veterane višestruko se prepliće sa pitanjem šta veterani mogu da doprinesu društvu i ne može se tražiti odgovor samo na jedno od njih, što se jasno vidi iz izlaganja Dušana Nikolića, predsednika Saveza udruženja boraca od 1991. do 1999. godine iz Leskovca. Nikolića nadopunjuju komentari Ivana Kralja i Miodraga Jovanovića sa diskusije koju smo u aprilu održali u Nišu. Tema ove diskusije bio je posttraumatski stresni poremećaj (PTSP). Održana je pod mučnim utiskom incidenta u Velikoj Ivanči i medijske interpretacije ovog incidenta, koja je veteransku populaciju opteretila dodatnim negativnim publicitetom. Ipak, razgovor je izašao iz okvira razmene mučnih utisaka „marginalizovanih“. Dosadašnje iskustvo projekta *Imenovati TO ratom* govori nam da veterani daleko više i ozbiljnije misle o društvu nego što država misli o njima. Cilj projekta je da ih podrži da se bore za ono što misle. Ivan Zlatić

Diskusija

Šta veterani mogu da doprinesu društvu?

CZKD – Paviljon Veljković,
28. novembra 2012. godine

Subjektivacija veterana - Šta veterani mogu da doprinesu društvu?
Tokom ove godine veterani su se organizovali da se bore za svoja prava – za novi zakon o boračko-invalidskoj zaštiti i za isplatu dnevnica koje im država još uvek duguje za učešće u ratu na Kosovu 1999. godine. Razbijanje tabua kroz govor o ratovima iz individualne perspektive učesnika, i borba za njihova prava predstavljaju prvi korak u socio-političkoj subjektivaciji veterana. Mnogo važniji korak bilo bi promišljanje uloge veterana u društvu kao celini, a ne samo kao interesne grupe. Samo u takvom kontekstu oni će biti u mogućnosti da dobiju puno priznanje i da ostvare svoja prava. U SAD-u veterani su se godinama nakon rata u Vijetnamu borili za priznanje i mesto u američkom društvu. Danas su veteranska udruženja aktivna u raznim projektima u lokalnoj zajednici, u dugotrajnom radu sa marginalizovanim grupama, i takođe su postali značajan deo pokreta Occupy. U zemljama regiona oni igraju važnu ulogu u kulturnom životu kroz razne manifestacije, u političkom

životu kroz uključivanje u proteste sa različitim zahtevima, na primer protiv izgradnje trgovinskog centra na javnom zemljištu u Zagrebu, kao i u ekonomskom životu kroz uključivanje u radničke proteste i formiranje zadruga. Kakvu viziju društva veterani danas mogu da ponude? Kakvu budućnost zamišljaju? Kakvi socio-ekonomski i pravni uslovi bi omogućili njihovu subjektivaciju?

Moderatori: Olivera Marković i Ivan Kralj

ucitelineznalica.org

Izlaganje Milana Medića na diskusiji Šta veterani mogu da doprinesu društvu?

MILAN MEDIĆ: Ja sam dugo godina radio u Hrvatskoj na poslovima ruralnog razvoja, razvoja malih seoskih zajednica, pogotovo u ratom postradalim područjima, u zajednicama u kojima je mješano stanovništvo, i srpsko i hrvatsko, djelomično i bošnjačko, tako da imam neka iskustva, pogotovo po pitanju poticanja u Hrvatskoj zadrugarstva. Kolege su me zamolile da vam prenesem neke informacije o sustavu koji je hrvatska država svojedobno, i još uvijek, ali svojedobno još više poticala to - branitelji se zovu u Hrvatskoj, ratni veterani, jer kao, Hrvatska se branila, pa branitelji - koja su iskustva koja vam možda mogu biti zanimljiva.

Prije svega da razumijete društveni i politički okvir u Hrvatskoj statusa veterana, tj. branitelja. Oni su prilično uspješno uklopljeni u nekakve državne finansijske, da ne kažem socijalne strukture, ali vrlo loše uklopljeni u zajednicu. Kako gdje, je li. Prva stvar koju moramo razumijeti da, na primjer, Ministarstvo socijalne skrbi hrvatsko, kada pogledate strukturu budžetiranja, u svakoj normalnoj državi koja je bila u ratu, za ratne veterane to je negdje pri dnu, tri, pet posto proračuna (budžeta; prim. ur.). U Hrvatskoj je dva puta veći proračun za branitelje, nego sve ostalo zajedno. Invalidnine, porodijske naknade, socijalna pomoć, sve je to dva puta veće za branitelje, nego ukupno za sve druge kategorije stanovništva. Dakle, ogroman novac, ogromna budžetna izdvajanja. Veliko je pitanje u Hrvatskoj objave popisa branitelja. To je ova nova vlast obećala napraviti. Još uvijek nisu napravile, ali obećavaju da hoće, jer su mnogi ljudi jednostavno lažno upisani, vjerovatno kao branitelji. Dakle, ogromna količina ljudi je kroz

braniteljske mirovine, razne druge naknade, ne kažem da su sve neopravdane, mnoge, pogotovo invalidske naknade su vrlo opravdane, ali postoji jedan ogroman broj ljudi u Hrvatskoj koji su korisnici proračuna i stvorila se jedna jednostavno ciljano politički konstruirana masa ljudi koji su ideološki vezani desno, dakle umjereno ili ekstremno desno, koji su bili i ostali glasačko tijelo desnog centra HDZ koji je napravio takav sustav, klijentelistički sustav, u kojem veliki broj branitelja ovisi o državnim mirovinama i drugim izdvajanjima, jednostavno predstavljaju jedno glasačko tijelo za stranku koja je većinu ovih godina otkad Hrvatska postoji bila na vlasti.

To, naravno, ima svojih negativnih konotacija, jer je proračun jako opterećen sa svime time, i jedan od tih mehanizama je bilo i poticanje tzv. braniteljskog zadrugarstva. Ne znam da li vi ovdje imate nešto slično, i ako budete imali, pripazite da ne ponovite iste greške. U osnovi, zamolile su me kolege da malo pričam o tom zadrugarstvu branitelja, međutim, problem općenito sa zadružnim menadžmentom, bez obzira da li on dolazi iz veteranskih krugova ili iz nekih drugih, kako se meni čini nakon petnaest godina iskustva rada u seoskim zajednicama u kojima bi se očekivao jači razvoj zadrugarstva bi se mogao svesti na konstataciju da zadružni menadžment, kao i svaki drugi menadžment, jednostavno ovisi od nas samih: da li imamo razvijenu poslovnu kulturu ili nemamo. Naš narod, kad kažem naš narod mislim općenito na ove naše Balkance ovdje, ex Jugoslovene, nema razvijenu poslovnu kulturu. Mi smo sustavno odgajani, obiteljski smo odgajani da nećemo biti poduzetnici. Odgajamo djecu, kažemo uči da bi

je prodato nekom mafijašu¹, čovek je to kupio obveznicama stare devizne štednje, propalo je, a mi smo dali predlog da takva preduzeća daju ratnim veteranima na ime duga za ratne dnevnice, gde bi se napravile zadruge. Da se

¹ Pljačku zemunskog „Navipa“ u procesu privatizacije nedavno je istražio NUNS-ov Centar za istraživačko novinarstvo <http://www.cins.org.rs/?p=13782>

uposle ratni veterani, da se to pokrene. I to im nije odgovaralo.

Dušan Nikolić, predsednik Saveza udruženja boraca od 1991. do 1999. godine iz Leskovca, na okruglom stolu „Šta veterani mogu da doprinesu društvu?“, 27. avgust 2013. godine, sala opštine Leskovac

Nebriga države je prema svima jednaka

JA sad vidim zapravo da ne treba odvajati problem, zdravstveni problem, s obzirom da posttraumatski stresni poremećaj to jeste, ratnih veterana, od tretiranja zdravstvenog stanja celokupnog stanovništva Srbije. Izneću vam jedan primer od pre par nedelja. U pitanju je radnik, šezdeset peto godišta, relativno mlad čovek, vrlo rano, sa sedamnaest godina počeo da radi. Između ostalog je prošao i ratište, o čemu uopšte ne priča. Preduzeće u kom je radio ostade bez imovine, koja je nekome data u zakup. Nekim „čudom“, pre toga je kupila svu novu opremu, pa je onda prodata nekome za tepsiju ribe, i čovek koji živi sam bez porodice ostade u kući za čije grejanje se brine rodbina, da mu nešto nabavi. Dobije ranu na peti koja se da na zlo. Dotera dotle da dođe do gangrene, i njemu pre četiri nedelje zakažu amputaciju noge u zrenjaninskoj bolnici. On me pozove i kaže: „Sutra mi seku nogu“. Njemu čoveku zakazali! Meni se prosto vrati film mog učešća u ratu, kada sam bio na jednom od ratišta, a mom jedinom, u zaleđu Zadra, gde sam tokom jedne noći nekoliko ljudi spuštao u nosilima pod minobacačkom i puškomitraljeskom vatrom, koji su ostajali bez noge s obzirom da su nagazili na minu. I kasnije sam u kninskoj bolnici odlazio kod njih u posetu. I znam šta je to izgubiti nogu, iz njihovog iskustva i iz svog straha da će se to meni dogoditi.

Dakle, zapravo razgovaram sa čovekom koji živi od svog rada i koji bez noge neće moći, i znamo šta je gangrena, i da će se to dalje sa protezom nastavljati, i da će verovatno biti kraj jednog čoveka o kome nema ko da se stara. I onda pronađemo moćne saveznike u Beogradu, koji ga prebace, doduše ne na VMA, nego u Klinički centar, i čovek stigne u hiperbaričnu komoru. Nađe se nekako leka. A on je bio na listi za amputaciju. Nikom nije palo na pamet, bio je problem i uput iz Zrenjanina koji je socijalno i lekarska komisija od, čini mi se, tri lekara, trebalo da potpiše. I to je bio problem.

Ma kakvi, on se ne vodi nigde kao veteran, on nije član ni jednog udruženja. Vi ste ovde članovi, pretpostavljam, nekih udruženja. Koliko je zapravo ljudi u Srbiji koji jesu učesnici ratova, ili nisu, ali kakve to veze ima, čije je zdravlje zapravo na izvolte božijoj volji. I koliko je zapravo posttraumatski stresni poremećaj ono što se čita u priručnicima, koji su pisani na iskustvima američkih vojnika iz Vijetnama, a koliko nešto

što se specifično dešava u Srbiji? Ti ljudi iz Vijetnama su stizali iz džungle, iz nečega što je bilo jako frustrirajuće i traumatizujuće za njih, u jedno uređeno društvo Amerike sedamdesetih godina. Dobijali su priliku da rade. Možda se nisu uklapali, ali iz toga je njihova trauma zapravo i dobijala snagu i rasla. Ljudi koji su se vraćali u Srbiju... Vraćali? Nekome se rat dogodio na pragu. Drugi su odlazili u rat, poput mene. Ali, hajde da kažemo – vraćali su se. U neko društvo koje je takođe postajalo sve bolesnije i bolesnije. I ja ne bih posmatrao zapravo brigu o zdravlju izdvojenu od problema sa kojim smo svi suočeni. Zato što smatram da se najveći deo tog posttraumatskog stresnog sindroma zapravo ispoljava kroz somatska oboljenja. Prosto, neko će povući šećer, nekome će srce otići. Doktor Miljanović, moj dugogodišnji saradnik iz Centra za ratnu traumu, može da vam ispriča priču o jednom njegovom prijatelju i mom poznaniku koji je pre nekih dva meseca umro. Čovek koji je obišao sva ratišta kao dobrovoljac. Oboleo je od multipla skleroze, a onda umro od srca. Čoveku je srce prepuklo. Ali, ja to prosto ne bih odvajao od problema one dece što im se nisu skupila sredstva za operacije, pa su umrli, nebrigom države. Ta nebriga je prema svima, čini mi se, jednaka. Jedino što je nekako bilo za očekivati je, ako vas je Ministarstvo odbrane poslalo tamo, da vas posle toga zbrine. Mi smo posetili Holandiju i upoznali se sa njihovom mrežom psiho-socijalne i zdravstvene podrške njihovim veteranima. Meni kad su rekli holandski veterani, meni bilo smešno. Ali, imaju svoju vojnu bolnicu u Utrehtu, imaju svoj institut gde istražuju i na našim nesrećnim iskustvima, da saznaju nešto o ratnoj traumi. Ljudi se time ozbiljno bave. Imaju svoj starački dom za takva lica, s obzirom da takvi ljudi često ne zasnuju porodicu i ne ostane niko iza njih da se stara o njima. Ali, u Holandiji postoji država i postoji neki sistem. Ovdje, meni zapravo ova država ponajviše liči na uredništvo nekog tabloida. I Vlada i ta neka klika tih nesrećnih političara koji kao da sede i smišljaju neke nove skandale i vode zapravo državu na tom nivou. Na nivou vesti iz žute štampe.

Ivan Kralj, psiholog, učesnik rata u Hrvatskoj i koordinator projekta Imenovati TO ratom, na okruglom stolu „Posttraumatski stresni poremećaj (PTSP)“, 27. april 2013. godine, Medija centar Niš

takovu klimu mogli te sve ljude opljačkati, vi ih morate zabaviti. Dok su se ljudi tukli na frontu, neko je krao. I to u Hrvatskoj postaje vrlo jasno da je sada na pomolu borba za drugu Hrvatsku, da tako kažem, protiv unutrašnjih neprijatelja. I to definitivno ima te konotacije.

I druga stvar, Srbija je mnogo uspješnije radila političke spinove. Dakle, Srbija je u ime Jugoslavije razbila Jugoslaviju. U ime bratstva i jedinstva poticala ubijanje Hrvata, Bosanaca, poticala nacionalizam, šovinizam. Potpuno ista retorika, neofašistička, je bila i u Hrvatskoj, ali oni su to barem pošteno rekli. Hrvatska se furala na neoustaštvo i sve ono protiv socijalizma, dakle deklarativno za kapitalizam. I onda je ljudima nekako malo jasnija slika: aha, ovo je bilo kao socijalizam za Tića. Onda je Tuđman uveo nešto što se zvalo kapitalizam, privatizacija. Sada shvaćamo da to ne valja, e sada se vraćamo na nešto: hajmo uzeti one dobre elemente socijalizma, ali na neki novi način. Tako da je možda mrvica u glavama ljudi malo jasnije. Srbija je uvijek, Miloševićev režim je uvijek radio te spinove. Formalno je radio, imao je neofašističku ideologiju izrazito ekstremno nacionalističku, a onda je rekao: ne, oprostite, mi to radimo za Jugoslaviju, za bratstvo i jedinstvo vas bombardiramo. Vi se sami bombardirate, mi vas branimo. Znaite, te sve spinove iz rata. Tu je nastala velika zabuna. Ljudi nisu glupi, o tome se treba pričati, ljudi će to vrlo jasno shvatiti.

PITANJE IZ PUBLIKE: Rekli ste puno toga o poljoprivrednim udruživanjima, što se tiče poljoprivrede, o velikim fabrikama. Mene interesuju manje radionice, kakva je situacija što se toga tiče, da li je bilo takvih slučajeva i kako su ti slučajevi završili? Da li postoje veteranske or-

ganizacije koje su pokušale tako nešto da rade?

MILAN MEDIĆ: Uglavnom nisu, koliko je meni poznato. Ja nisam izravno radio sa veteranskom populacijom, osim u segmentima ruralnog razvoja. Zato je meni njihov zadružni program mnogo poznatiji. Koliko je meni poznato, nije postojalo, ali ne mogu ja reći, staviti ruku u vatru, nešto gdje bi se poticalo to preduzetništvo veterana. Vjerovatno je bilo nekakve kreditne linije, međutim, kažem, model je isti. Vi morate tu nastupiti kao lično vi, kao poduzetnik. Ili jeste, ili niste. Dakle, sve što vam dođe, dobro vam dođe. Ali oni koji su računali da će sve investicije rešiti država i naći tržište i onda kad sve još utjeraju u minus, i onda to sve još jedanput pokrit, to je nerealno, to je nemoguće. Takvi ljudi su obično propadali, bez obzira kakav biznis pokretali. Ovi u Dalmaciji su fanatični, luđaci, u pozitivnom smislu naravno. To su ljudi malo tankih živaca kad s njima pričate, ali vidiš da imaju strasti. On je uzeo kramp i sam razminirao četrdeset hektara minskog polja. Vjerovatno, kada bismo pogledali strukturu financiranja, možda je deset do dvadeset posto toga svega u finansijskom smislu dobio preko tih finansijskih poticanja i bio dovoljno inteligentan čovjek da iskoristi to. Pošto sam se bavio ruralnim razvojem, znam malo više o poljoprivrednoj priči. Jedan zanimljiv oblik je bio da hrvatski branitelji zajedno sa srpskim povratnicima rade biznis, dakle da se radi međunacionalno povezivanje. To je bilo politički vrlo zanimljivo vladi. Hrvatska vlada bi vrlo rado takve stvari financirala, ali ne bi vrlo rado imala jake i osnažene lokalne zajednice, bez obzira da li to bili srpski povratnici ili hrvatski vojni veterani, tako da je i ta priča otišla vrlo nisko, baš zbog toga.

Predlagali smo da zaustavimo propadanje

OD devedesetih godina, za vreme Slobodana Miloševića imali smo ratove devedesetih godina. Njegovo pojavljivanje na političkoj sceni, mada, da se izjasnim, ja sam SPS čovek. U njih imam najviše poverenja i u suprotno ne može niko da me ubedi, ali njegovo pojavljivanje na političkoj sceni je donelo ratove devedesetih godina. Svrnut je 2000. godine.

Od 2000. godine zakačila nas je tranzicija. Dakle, '99. godine rat, 2000. godine tranzicija, promena sistema, promena uređenja u državi, ljudi psihički nesporni za takve promene. Vraćamo se sa ratišta, vraćamo se sa položaja, odlazimo u preduzeća, godinu dana nakon toga: stop. Gasi se sistem, gase se preduzeća, iz društvenog prelazimo u privatni sektor, odnosno u kapital. S tim da niko nije znao šta će se desiti sa tim sektorom; da se niko nije pitao kome mi to dajemo i prodajemo? Da li je taj stvarno zainteresovan da pokrene proizvodnju u tom

preduzeću, ili je zainteresovan samo za lokaciju prve zone, ili objekat? I to se desilo sa našom privredom u našoj Srbiji.

Mi smo pre dve godine imali jedan predlog, od naših kolega ratnih veterana, u Vladi Republike Srbije na sastanku. Rekli smo im: nema problema, nema država para, to je mnogo para (ali sad me pa već više nije ni briga za državu, da li ima para, ili nema para), pa smo dali predlog da uradimo projekte da pokrenemo preduzeća. Svaki grad sigurno ima neko preduzeće koje je interesantno za ratne veterane, koje može da uposli ratne veterane. Recimo, mi u Leskovcu imamo jedno društveno preduzeće, „Navip plantaže“, koje ima na stotine i stotine hektara, već zasađenih: jabuke, kruške, vinogradi, grožđe, šta ti sve ne. To je prodato, i propalo. Što bi rekli naši – pustosuje tamo! Društveno preduzeće „Navip plantaža“, sa sedištem u Zemunu, a ovo kod nas je bila radna jedinica. To

te zaposlilo. Mi čak govorimo u srednjem rodu, nešto apstraktno, neka čudna sila te zaposlila. Dakle, mi nemamo tu kulturu da kažemo: OK, ja ću biti gazda, ja ću biti školovan, pa ću ja druge zaposliti, nego ja ću biti školovan pa će mene zaposliti – nešto. I u takvom kontekstu vi vidite da se ekonomija ovih naših država s jedne strane raspada, ili u najboljem slučaju je klijentelistički, da ne kažem mafijski monopolistički vođena. Dakle, loše stanje. Takvo slično stanje se odrazilo i na populaciju branitelja u Hrvatskoj, koje je uglavnom baštinila iste slabosti kao i cijeli zadružni sektor u Hrvatskoj, a to znači da je on vrlo razbijen, slab i loš. Loše organiziran. Branitelji su se vrlo često udruživali samo zato da uzmu poticaje koje je država djelila. Bivša premijerka Jadranka Kosor je bila ministrica za branitelje, i jedan od indikatora koje je njezino ministarstvo imalo jeste bio broj braniteljskih zadruga, što je potpuno suluda priča, koje su svake godine osnivali. Ne može biti indikator uspešnosti koliko si novih braniteljskih zadruga osnovao, ako ti se one od prošle godine, one od prije dvije, tri, pet godina raspadaju. Dakle, indikator je trebao biti održivost zadruga. Ja znam ljude koji su radili u savezu braniteljskih zadruga, koji su sklopili vrlo ozbiljne poslove izvozne, pa čak i unutar. Recimo, cijelu hrvatsku vojsku su mogle snabđevati braniteljske zadruge. Vojno preduzeće „Pleter“, koje je zaduženo za logistiku za snabđevanje vojske, nikad nije nikakve ozbiljne ugovore s njima sklopilo, i te zadruge su propadale. Minimalna obrtna sredstva koja su se trebala dati za pokretanje proizvodnih ili izvoznih poslova nikad nisu došla.

Dakle, nastavila se jedna klijentelistička politika države, koja je ciljano davala novce tim ljudima. Pretpostavljam, i sada retrogradno možemo evoluirati sa kojim ciljem, dakle da bi se braniteljsku populaciju dodatno razmrvilo, da zadruge vjerovatno s tim ciljem ne bi bile uspešne, i treća stvar, da ljudima daju nekakav kikiriki novac, boraniju, da se raja zabavlja s time. I većina njih, devedeset posto ako ne i više, su taj novac zloupotrebili, kupili su kola ili su propili, na kladionicama, ili bilo šta. Uložili su to u vlastitu potrošnju.

Problem sa zadrugama je taj da mi nemamo tu poslovnu kulturu. Zadrugu ne osnivate da biste uzeli poticaj. Prije svega, općenito u svijetu, razina zadružnog menadžmenta dolazi tek kada imate vlastiti privatni biznis, što znači ako jabuke gajite, imate farmu jabuka, onda je logično da se udružite sa susjednim farmerom koji ima jabuke. To je logično. Ali ako nemate ništa, onda nećete osnivati zadrugu, jer zadruga je udruživanje rada i kapitala. Ako ništa ne radite, nemate nikakav kapital, šta ćete udružiti?! No, da sad ne uzimam vrijeme, to je jedno predavanje koje bih mogao o tome držati duže. Međutim, u svemu tome ima i nekoliko svijetlih primjera, koje ću pokazati ne zato da bih opravdao promašeni program hrvatske vlade sa braniteljima, nego da pokažem da uspjeh bilo koje zadruge, pa tako braniteljske, ove, one, osniva se samo i temelji se samo na ličnom poduzetništvu ljudi koji to vode.

Biću slobodan da dignem malo ovu web stranicu. Ovo je web stranica LAG-a „Laura“. LAG je skraćenica za lokalnu akcijsku grupu, to su po evropskoj metodologiji, ima jedan evropski fond za ruralni razvoj. Zove se „Lider“. Možete malo istražiti ako vas bude zanimalo. To je jedan od strukturnih fondova Evropske unije, i usmjeren je na ruralni razvoj. On je vrlo decentraliziran i obavlja se na taj način da općine koje su srodne, recimo na nekom području, na primjer Baranja, Istra, Lika, vi vjerovatno isto imate te svoje regije, koje su socioekonomski, gospodarski srodne, oforme jednu svoju razvojnu regiju, naprave vlastitu razvojnu strategiju, dobiju novac iz tog evropskog fonda, par miliona evra, obično za jedno sedmogodišnje razdoblje, i onda lokalni ljudi dolje, i zajednice sami raspoređuju taj novac, sami odlučuju koje male projekte da financiraju u zajednici. Ovo je jedan od tih LAG-ova, koji je u Dalmaciji nastao oko Biograda i tog područja. Međutim, ono što sam htio pokazati su dvije stvari. Ne da vam govorim o LAG-ovima i o „Lideru“, mada je on zanimljiv nama. Vi vjerovatno ne možete to sad koristiti, jer niste zemlja članica, ali to je jedna od poluga ruralnog razvoja u Hrvatskoj. Međutim, ovdje kao članovi LAG-a, tog biogradskog LAG-a, sasvim slučajno znam ovu jednu zadrugu, to je ekološka zadruga koja proizvodi ekološko vino i ekološko maslinovo ulje. Oni se sada čak ne promoviraju

kao braniteljska zadruga, mada su nastali kao braniteljska zadruga i vode je uglavnom branitelji. Jedna je od rijetkih zadruga općenito u Hrvatskoj, jedna od rijetkih braniteljskih zadruga koja je uspjela. Vrlo kvalitetno rade, ali zašto? Zato što to u principu vodi jedan poduzetnik i drugi koji su osnivači su uglavnom otpali, ili su zajedno s njim u biznisu. Oni su uspjeli tamo u okolini Biograda, Zadra iskrčiti oko četrdeset hektara minskih polja i na njima zasadi vinovu lozu i masline i proizvode maslinovo ulje i vino, ekološki certificirano, vrlo kvalitetno proizvode. Tajna njihovog uspjeha nije što su oni braniteljska zadruga, niti u tome što su zadruga. Mogli su biti registrirani kao preduzeće, nego u tome što su ti ljudi, sasvim pukim slučajem, koji su bili poduzetnici i bili pukim slučajem branitelji, iskoristili da uzmu nekakva državna poticajna sredstva i bili toliko poduzetnici da ih ne potroše na zabavu, luksuz, ili na nešto drugo, nego da ih ulože u proizvodnju i da krvavo rade i krvavo svoja još dodatna sredstva na to ulože i pokrenu preduzeće koje je relativno uspješno u hrvatskih okvirima. To je apsolutni izuzetak. Takvih zadruga možda ima još nekoliko, pitanje da li na prste dvije ruke to možemo izbrojati.

Zato bih ja zaključio ovo svoje uvodno izlaganje sa time: niko vam neće pomoći. To je iskustvo općenito malih ljudi, pa tako i socijalnih sudbina kojima pripadamo. Nemojte očekivati nikada da će vam država nešto dati. Ako vam i dade, to vam neće biti dovoljno. To što dobijete, jedino na vama ovisi da li ćete vi to upotrijebiti ili zloupotrijebiti, da li ćete iskoristiti. To što dobijete moraćete barem pet puta više sredstava sami dati, neusporedivo više rada i najvjerovatnije, kao i u Hrvatskoj, država vam neće osigurati čak niti tržište, čak niti ozbiljno financiranje i mnoge te zadruge, ako će to biti program u Srbiji, sa veteranima neće uspjeti. A neće uspjeti zbog vas, a ne zbog države. Ovi ljudi su uspjeli zbog vlastitog rada, pa im je ovaj džeparac, ova sića šta im je dala država, dobrodošla, ali nije presudno djelovala. Dakle, nemojte se oslanjati na državu. Ako mislite pokretati biznis, to je u redu, pokrenite ga već sad, bez poticaja države. To je jedini način na koji možda uspete čekajući državu. I budite svjesni, većina vaših kolega će zloupotrijebiti novce, kao što je u Hrvatskoj zloupotrijebila. A i razvijajte već sada poslovne ideje. Ako se udružite troje, petoro, sedmero ljudi koji nemaju pojma šta bi radili i čekaju da im neko drugi kaže šta bi radili, njih niko ne može izvući, nikakav novac, nikakvo financiranje, nikakva država, nikakvo tržište, čak i da vam obezbijede. I to je iskustvo. Dakle, budite oprezni u tome. Ja mislim da bih kroz pitanja i odgovore mogao više da pojasnim.

IVAN KRALJ: Tema u Hrvatskoj je aktuelna. Moja iskustva, radeći u službi za zapošljavanje, ne sećam se da su u Srbiji veterani bili prioritetna grupa prilikom državnih donacija i subvencija za preduzetništvo, što ne znači da neće. Ako imate nekih pitanja na ovu temu, možete slobodno izaći s pitanjima, s obzirom da imamo još vremena u ovom delu današnje diskusije.

MILAN MEDIĆ: Ono što je sada u Hrvatskoj jako zanimljivo, gdje branitelji dobivaju nekakvu svoju ponovnu socijalnu ulogu na vrlo pozitivan način, jesu radničke borbe za preuzimanje preduzeća. Takovih slučajeva nema puno, ali ih ima. Neka preduzeća koja usljed pljačke i lošeg upravljanja, radnici su svjesni da će propasti, da će uskoro izgubiti svoja radna mjesta, sve više i više se javljaju te inicijative za preuzimanje takovih preduzeća. Naš Institut za ekonomsku demokratiju, demokratiju, bavi se upravo sa poticanjem takovih inicijativa, i tu imamo veliku potporu tih braniteljskih udruženja. U svakoj fabrici u Hrvatskoj, ozbiljnijoj, gotovo da postoji nekakva braniteljska udruga, udruženje. Ako ne postoji, ljudi onda to osnivaju, da bi imali jače uporište u preuzimanju tvrtke, jer su branitelji neka vrsta ideološki još uvijek nedodirljive socijalne skupine, pa je to vrlo česta poluga i mislim da tu branitelji u zadnje vrijeme imaju jako, jako pozitivnu ulogu u povezivanju sa radničkim inicijativama za preuzimanje preduzeća.

PITANJE IZ PUBLIKE: Ja sam borac rata na Kosovu 1999. godine. Složio bih se sa vama, i sa jednim i sa drugim, ali je najveći problem u Srbiji što mi nemamo ta podsticajna sredstva. Nikada nije nuđeno nama borcima, ne samo Kosova, kredit da bismo mogli da krenemo u

neki posao. Najveći problem u Srbiji je što mi ne postojimo za ovu državu. Ne samo ja, nego na hiljade i hiljade ljudi u Srbiji govore da smo mi građani drugog reda. Ne znam kako mi borci u Srbiji, a verovatno ni vi nemate odgovor, kako da dođemo do tih sredstava da bismo krenuli. Većina nema posao, a od posla u Srbiji svi znamo da nema ničega, a ta podsticajna sredstva se jednostavno ne nude da bismo mi mogli da preživimo i da prežive naše porodice.

MILAN MEDIĆ: Ja mislim da ćete vi svoj socijalni status morati riješavati nezavisno od ovih poduzetničkih inicijativa. A što se tiče poduzetništva i zapošljavanja, ja bih se usudio možda čak reći da je i bolje što nemate tih poticajnih sredstava, jer se u Hrvatskoj pokazalo da je to vrlo često bilo nedovoljno za pokretanje biznisa i vrlo često kost koja je bačena u braniteljsku populaciju da ih još više posvađa i razjedini. Tako da je možda i bolje da vam ne bacaju tu boraniju oko koje biste se trgali i bacali, nego da možda razmišljate preko svojih udruženja da pokrenete neke održive biznise za tu populaciju koja je sigurno i nezaposlena, i socijalno ugrožena i da to probate preko nekih drugih fondova da izfinancirate, ili vlastitim sredstvima.

PITANJE IZ PUBLIKE: Kakve su cene proizvoda LAG-ova u odnosu na normalne cene u Hrvatskoj; i drugo, na spisku LAG-ova, da li su to sve zadruge?

MILAN MEDIĆ: Cijene su normalne, čak i skuplje, jer su ekološki proizvodi. Zadruga, bilo koja, može bit na tržištu uspješna samo ako komercijalno može funkcionirati. Dakle, nikakvi poticaji, oni ne mogu sebi dopustiti da idu sa nižom cijenom, jer bi bili nerentabilni. Ona niša na tržištu, ili mjesto na tržištu koje su oni prepoznali je ekološka proizvodnja. Oni su shvatili da se ne mogu natjecati sa komercijalnim vinarima, pa su išli u sektor ekološke proizvodnje. U tom sektoru su standardne cijene, ništa posebno, ni previsoke ni preniske.

Što se tiče LAG-ova, njihova je struktura da oni imaju javni sektor, uglavnom općine i gradove koji ih osnivaju. Imaju poslovni sektor. Vrlo često, OPG, znači obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo, male farme registrirane, plus poljoprivredne zadruge, ali ne nužno samo poljoprivredni sektor. Mogu biti i lokalne male fabrike, poduzeća na lokalnoj razini, i onda je ovdje taj civilni građanski dio, raznorazna udruženja, koja su njima član. To je što se tiče „Lidera“, taj decentralizirani način organizacije.

PITANJE IZ PUBLIKE: Da li na vašem sajtu ima više podataka o tome?

MILAN MEDIĆ: Ima. Ja ću vam, recimo, otvoriti od fabrike „Itas“ u Ivancu kod Varaždina. To je jedna od prvih fabrika „Itas Prvomajska“ Ivanec kod Varaždina. To je fabrika koja sada zapošljava sto osamdeset radnika. Oni proizvode alatne strojeve. Izuzetno su izvozno orijentirani. Većinu izvoze u Njemačku i u Švicarsku, nešto u Latinsku Ameriku, čak u Venecuelu. Imaju neke dugogodišnje partnere. To je tvornica u stopostotnom vlasništvu radnika i ta braniteljska populacija je izuzetno uzela maha u toj inicijativi za preuzimanje fabrike. To je jedan od primjera.

PITANJE IZ PUBLIKE: Oni su preuzeli fabriku?

MILAN MEDIĆ: Da, oni su vlasnici. U stečajnom postupku, pošto bivši vlasnici nisu jedno određeno vrijeme isplaćivali plaće radnicima, ta dugovanja radnicima su se popela iznad pedeset posto ukupne stečajne mase, oni su se izorganizirali da ne nastupaju atomizirano svako sam. Sindikat ih je objedinio i njihov sindikalni povjerenik se pojavio na skupštini vjerovnika u stečaju kao nositelj 52-53 posto, i kao takav imao je apsolutnu premoć u stečajnom postupku. Dogovorili su se da zajednički osnuju dioničko društvo i da svoja dugovanja pretvore u akcije, u dionice. Kasnije su to proveli, uknjižili se, i oni su svim vjerovnicima, bilo da su to neke banke, neka privatna lica, i tako, ponudili da uđu u vlasničku strukturu ili da im u roku od pet godina vrate te dugove. Od svih vjerovnika, samo su radnici pristali pretvoriti svoja dugovanja u vlasničke udjele novog poduzeća, dok su drugi

vjerovnici, poput banaka i slično, pristali samo na povrat duga. I baš prošle godine su radnici isplatili sve dugove i uknjižili se sa sto posto vlasništva. Naš Institut radi s njima. To je jedno od najuspješnijih radničkih poduzeća u Hrvatskoj.

IVAN KRALJ: Iskustva su različita, podsetio bih vas na hronologiju ratova kroz koje je prolazio naš narod. Nekada je država nagrađivala svoje građane za učešće u ratu. Čitava naselja su nicala, ljudi koji su dobrovoljno učestvovali u Prvom svetskom ratu dobijali su posle toga od nekadašnje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca zemlju. Dosta mesta u Vojvodini naseljena su upravo ljudima koji su ratovali i država im se odužila na taj način. Čak su imali pravo da dovedu i svoje bliske rođake, koji su takođe dobijali subvenciju u vidu zemlje. Iskustvo Drugog svetskog rata je u tom smislu još više bilo u prilog učesnicima rata. Bile su kolonizacije, ali država ih je nagrađivala sa svoje strane. I sada, iskustva proteklih dvadeset godina su zapravo kažnjavanje veterana za rat. Ja, zapravo, gubitak radnih mesta i ovako izvedenu privatizaciju ne vidim kao nešto drugo nego kao kažnjavanje ljudi koji su učestvovali u ratu za nešto za šta nisu odgovorni u samom startu.

PITANJE IZ PUBLIKE: Zašto ste uzeli oblik organizovanja zadruga, baš zadruge, i kakav je status sadašnje imovine, ako znate da odgovorite? I drugo što sam htela da pitam je vezano za samo osnivanje: da li vaši branitelji dobijaju osnovna sredstva potrebna za otvaranje i registraciju, ili možda poslovni prostor ili, recimo, pomenuli ste zemlju koju oni obrađuju? Čija je to zemlja? Da li su je dobili na korišćenje, ili su dobili samo novčana sredstva pa su sve ostalo sami obezbedili? Drugo pitanje je vezano i za prestanak zadruga: kad zadruga prestane da postoji, kakav je postupak zatvaranja i šta se događa sa tom zadrugom imovinom? Kod nas se zadruga imovina računa kao poseban oblik svojine i ima poseban tretman u odnosu na sve druge. Zanima me da mi odgovorite na ova pitanja, jer se ovde zadruga svojina apsolutno drugačije tretira u odnosu na svaku drugu svojinu.

MILAN MEDIĆ: Vjerovatno je u Hrvatskoj Ministarstvo branitelja forsiralo oblik zadruga iz jednostavnog razloga zato što je sustavno i namjerno napisan loš zadrugni zakon u Hrvatskoj, koji su pisali ljudi vrlo skloni, to jest izravno povezani sa „Agrokonom“ i sa velikim sustavima koji su preuzeli PIK-ove, prehrambenu industriju, maloprodaju i takve stvari. Dakle, u Hrvatskoj ne postoji kvalitetan zakonski okvir za zadrugni menadžment, zadrugno poslovanje, i to je napravljeno namjerno. E sada, onda ćete naravno uzeti taj hendikepirani način organiziranja ako hoćete da vam branitelji nikad ne ojačaju kao ekonomska sila. To je vrlo logično. Šta je bilo drugo pitanje? Da, da, dobivali su za registraciju, plus su dobivali, mislim da je to bilo oko dvadeset-trideset tisuća evra poticaj za

pokretanje proizvodnje.

PITANJE IZ PUBLIKE: Uvek je najveći problem obezbediti poslovni prostor i tu zemlju. Da li su i to dobili, ili su to bila samo novčana sredstva, a ostalo su obezbedili sami?

MILAN MEDIĆ: Taj dio su vrlo često dobivali od općina i od gradova u neakav zakup, općinsku ili državnu zemlju, ili su jednostavno radili na svojoj zemlji koju su imali. Međutim, tu je najveći problem inače kod zadrugarstva, da... Inače, kada govorimo o zadrugnom upravljanju, prvo pravilo ako se nekada odlučite za to, prvo da se horizontalno udruže proizvođači, što znači: voće, voće, voće; ili mlijeko, mlijeko, mlijeko; ili industrijski obrtnik metalski, metalski... Dakle, vi morate horizontalno udružiti postojeću proizvodnju. Zašto? Zato što ako deset ili pet voćara zajednički nešto rade, samo na razini ulaznih troškova, samo da zajednički kupuju zaštitna sredstva, gnojivo i takve stvari, benzin, gorivo recimo, bilo šta, naftu, oni si smanjuju svoje troškove. Ako jedan ima jabuke, drugi krave, treći nema ništa, četvrti isto fantazira šta bi možda pokrenuo, onda nema smisla nikakvo horizontalno udruživanje, a to je osnova, prvi korak za zadrugno. Onda tek ide vertikalno. Dakle, ako imamo deset ljudi koji proizvode jabuke, onda će oni vertikalno imati prvo hladnjaču, pa pakimicu, pa možda neki dućan, kamione za prevoz. Onda tek ide dalje nadograđivanje, i to je osnova. To je kod bilo kojeg zadrugarstva, bilo ono veteransko ili ovo obično. A kod gašenja, po hrvatskom zakonu izjednačeno je sa običnom firmom, trgovačkim društvom, d.o.o, društvom ograničene odgovornosti. Zadruga odgovara svojim temeljnim kapitalom. Uglavnom je to bilo. I tu je nova kvaka isto stavljena. U starom je zakonu bilo, sada je malo dignuto, da je minimalni ulog sto kuna. To je nekih petnaest evra, i najmanje troje zadrugara. I ljudi su stvarno osnivali zadruge sa temeljnim kapitalom od tristo kuna, što je sramota. To učenička zadruga, da djeca u školi imaju neku zadrugu ozbiljniju, to dijete sto kuna od džeparca može dati. Dakle, vi se s takvom zadrugom ne možete pojaviti nigdje, s takvim temeljnim kapitalom ne možete dobiti nigdje od nekoga ozbiljan kredit. Druga pogreška koja se često ponavlja u hrvatskom zadrugarstvu, braniteljskom ili bilo kojem drugom, jeste da čak i u slučaju da se horizontalno ujedine istorodni proizvođači, na primjer samo voćari, oni prebrzo pokušavaju prevazići horizontalnu razinu. Zadruga bi u početku trebala raditi samo na smanjenju ulaznih troškova, a da svaki zadrugar sam nastupa na tržištu. Tek nakon toga bi trebalo razmišljati da se objedini proizvodnja. Drugim rječima, ili da se pobrišu granice između privatnih voćnjaka i da zadrugari počnu obrađivati sve tako objedinjene voćnjake kao zajedničku ili kolektivnu svojinu. Vrlo je važno da zadrugno poduzeće ima glavnu proizvodnu djelatnost u kolektivnom vlasništvu. To može biti i zajednička hladnjača, a da voćnjake i dalje zadrže privatne. No u tom slučaju skladištenje i prodaja ide kolek-

tivno preko zajedničke hladnjače. U svakom slučaju, nužan je korak da zadruga ima neki oblik zajedničke proizvodne djelatnosti. U suprotnom, ako zadruga propusti glavnu proizvodnu djelatnost kao zajednički zadrugni poslovni poduhvat, mnogo je bolje da ostane na nižem razvojnem stupnju i nastavi raditi samo na smanjivanju ulaznih troškova zadrugara.

U Hrvatskoj su bili česti slučajevi zadruga koje su to propustile napraviti. Udružili su se samo istorodni proizvođači, ali bez da su pokrenuli bilo kakav zajednički oblik poslovanja. Svatko je uzgajao npr. jagode na svojem imanju. Upravitelj zadruge su zadužili da im osigura prodaju jagoda tokom cijele godine. Dogovorena je neka srednja cijena jagoda, na primjer jedan evro po kilogramu, ali kada krenu prve jagode i kada je maloprodajna cijena jagoda vrlo visoka, kada možda doseže tri evra ili više, tada sami zadrugari počinju varati vlastitu zadrugu i privatno prodaju svoje jagode nakupcima. Kako sezona jagoda napreduje i cijena jagoda pada na tržištu, i kada ona padne ispod evra po kilogramu, sami zadrugari dolaze u svoju vlastitu zadrugu sa namjerom da im ta ista zadruga koju so do sada varali isplaćuje evro po kilogramu, jer više sami ne mogu postići tu cijenu na tržištu. Jasno je da takva zadruga propada na tržištu i da je uništavaju sami zadrugari.

Stoga je mnogo bolje da ili ostanu na razini da preko zadruge samo zajednički kupuju potrepštine, pa si tako barem smanjuju ulazne troškove, a na tržište izlaze svatko sam za sebe. Ili da pokrenu neki zajednički posao. Da objedine zemlju pa proizvode jagode zajednički, ili da zajednički naprave hladnjaču, pa prodaju jagode preko hladnjače. Tu mora biti vidljiva zdrava tržišna logika. Jednom kada postoji zajednička hladnjača nikome se više ne isplati prodavati jagode „na crno“ nakupcima koji dolaze na dnevnoj osnovi i nude samo naizgled veću cijenu. Kada se jagode mogu skladištiti duže vrijeme u hladnjači, one postiču još veću cijenu nego što nude nakupci i nitko od zadrugara više nije motiviran da vara svoju vlastitu zadrugu. Tu zdravu poslovnu logiku morate imati na umu kod vođenja zajedničkog poslovanja.

A opet, vraćam se na prvo, ako nemate uopće vodoravno objedinjenu proizvodnju, matičnu proizvodnju, ako se ne ujedini niko s nikim, ovaj ima jagode, ovaj nema ništa, ovaj ima kamion, ovaj bi htio gajiti krave, nema niti te horizontalne povezanosti. I to spada u neke osnovne A, B, C korake poslovne etike, poslovnog znanja koje uopće čovjek mora imati da bi pokrenuo zadrugu, ili bilo koji drugi oblik proizvodnje. A to naši ljudi obično nemaju, onda im država da malo taj kikiriki novac, onda oni to raščerdaju, itd. Dakle, morate te zamke izbjeći da vam se ne dogode, jer neko će vam reći: pa eto, dali smo vam. To često radnicima govore: bilo je radničko dioničarstvo, podijelili smo dionice radnicima, oni su to rasprodali, i sada propala firma, ko im je kriv. Isto je tako sa veteranskom populacijom. Moglo bi vam se lako desiti da vam nekakvu siću daju, pa kažu: evo, šta sad, nakon dvije godine vam ništa nije uspjelo, ko vam je kriv. A to je samo opravdanje, ne smijete pasti na tu zamku.

PITANJE IZ PUBLIKE: Jako mi je drago da ste naš gost... Zamolila bih za komentar, da li ja smem ovako da kažem - pošto su domobrani dobili rat, da li to znači da su sada praveći zadruge po drugi put, preuzimajući preduzeća, u drugom nastavku rata? Što za razliku od ovdašnje situacije, gde rat nikad nije proglašen, prema tome rat nije ni izgubljen, ni dobijen, nedostaje to zadrugarstvo zbog toga što je ova pljačka koja je ovde napravljena, zapravo ova vrsta privatizacije nema dalje, ne preuzimaju veterani jer zapravo nije ni bilo rata?

MILAN MEDIĆ: U mnogim elementima se sada u Hrvatskoj nazire borba za drugu Hrvatsku. Prva borba je bila ona narodnooslobodilačka, borba za državu. Vrlo je jedna zanimljiva stvar: 1987, 1988. tadašnja Jugoslavija je bila zemlja u kojoj je najviše radnika bilo u štrajku u evropskim zemljama. 360 tisuća radnika 1987. u Jugoslaviji je u štrajku. I kada pogledate, kada analizirate zahtjeve tih radnika, bez obzira da li Hrvatska, Srbija, bilo gdje, šta ti ljudi traže - ti ljudi ne traže kapitalizam. Ti ljudi ne kažu: ovo ne valja, dajte nam nešto novo, hoćemo kapitalizam. Ti ljudi traže više socijalizma, više samoupravljanja, više vlastitog učešća u vođenju i u upravljanju poduzećima. I onda da biste na